

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זימון בחבורה קטנה לאחר שהתחייבו בעשרה

(נ' א') אמר רבא: כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא, מברכינן שלושה שלושה¹.

(ומקשה) וליברכו עשרה עשרה (שהרי כבר התחייבו בזימון של עשרה)!

(ומתרץ) שמע ריש גלותא ואיקפד (אם היו מזמנין עשרה, היה צריך המברך להגביה קולו, וישמע ריש גלותא ויחרה לו²).

(ומקשה) וניפקו בברכתא דריש גלותא?

(ומתרץ) איידי דאושו כולי עלמא, לא שמעי.

משנה: שלושה שאכלו כאחת, אינן רשאים ליחלק (שכבר התחייבו בזימון), וכן ארבעה וכן חמישה. שישה נחלקין עד עשרה, ועשרה אין נחלקין עד עשרים.

(ומקשה) מאי קא משמע לן?! תנינא חדא זימנא (בריש פירקין): שלושה שאכלו כאחת, חייבין לזמן (ואינם רשאים להיחלק)!

(ומתרץ) אמר³ רבי אבא אמר שמואל, הכי קתני: שלושה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו, אינן רשאים ליחלק.

לישנא אחרינא: אמר רבי אבא אמר שמואל, הכי קתני: שלושה שישבו לאכול כאחת, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מכרו, אינן רשאים ליחלק.

אי נמי, כי הא דאמר רב הונא. דאמר רב הונא: שלושה שבאו משלוש חבורות (והצטרפו לחבורה אחת), אינן רשאים ליחלק (ואפילו לא אכלו יחד משנצטרפו⁴).

אמר רב חסדא: והוא שבאו משלוש חבורות של שלושה בני אדם (שכבר התחייבו

1. ריש גלותא מאריך בסעודתו, ואנן כל שלושה ושלושה שגמרו סעודתן מזמנין בקול נמוך, ויושבין אחר הברכה עד שגמר ריש גלותא ויזמנו הוא והיושבין אצלו בקול רם. רש"י.

2. רש"י. וגדול כבוד הבריות (העלבת ריש גלותא) שדוחה לא תעשה שבתורה. ריטב"א.

3. על פי כת"י ודק"ס.

4. רש"י. וצ"ב במה מצטרפים כיון שלא אכלו יחד. וראה ב"י או"ח קצגה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בזימון בחבורתם הקודמת).

(נ' ב') אמר רבא: ולא אמרן (שחייבים עכשיו לזמן), אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו; אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו, פרח זימון מינייהו.⁵

שיטות הראשונים

מצוה לחזר אחר זימון: כתב הרא"ש שמשמע שמצוה לחזר אחר שלושה כל מה שיכולים, משום ברכת זימון, ד"בָּרַב עָם הַדֶּרֶת מְלָךְ".⁶ ובהגהות מיימוניות בשם רבו, הוכיח מסוגיין⁷, שמצוה לחזר אחר עשרה. וכן פסק השו"ע⁸.

היתר להתחלק לשלושה לאחר שהתחייבו בעשרה: פסק הרא"ש כי הא דאמר רבא כי אכילנא בי ריש גלותא וכו' אידי דאושו כולי עלמא, לא שמעי. וכתב, אף על פי שנתחייבו בברכת השם בעשרה, טוב להם זה ממה שלא היו יוצאין בבהמ"ז, שלא היו יכולין לשמוע את המברך⁹. וכן פסק השו"ע¹⁰.

5. כתב הרא"ש שכל אחד יצא ידי חובת זימון במקומו, וקא משמע לן שאפילו אכלו אח"כ יחד וגמרו סעודתם, אינם רשאים לזמן.
6. משלי יד, כח. מהברייתא לעיל (מ"ה א'), השמש שהיה משמש על השניים, הרי זה אוכל עמהם, אע"פ שלא נתנו לו רשות. וכן משמע מדגרסינן בפרק כל הבשר (חולין ק"ו א') אמר רבה בר בר חנה הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי אייתו לקמיהו כלכלה דפירי ואכלו ולא משו ידיהו ולא יהבו לי מידי ומסיק דשמע מינה דאין מזמנין על הפירות, דאי מזמנין על הפירות היו נותנין לו כדי שיברכו בשלשה. רא"ש.
7. מדאמרין רבינא ורב חמא איקלעו לבי ריש גלותא. קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה. אמר ליה רבינא: לא צריכת, הא אמר רבא הלכה כרבי עקיבא, דאמר אין חילוק בין מאה לעשרה! ומכל מקום שמעינן מהתם דמצוה לחזר אחר עשרה.
8. או"ח, קצגא. מקורות - רא"ש (סי' ג). הגהות מיימוניות (הל' ברכות ה, ח, אות ז).
9. רש"י פירש את קול המברך. והב"י הביא דברי הרא"ש וכתב: ונראה לי שמה שכתב 'ואינם יכולים לשמוע הברכה מפי המברך', אברכת זימון קאי. וכן מה שכתב 'זה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת המזון', חובת הזימון קאמר. דאילו ידי חובת ברכת המזון, אע"פ שלא ישמעו מפי המברך היו יכולים לצאת, על ידי שיברך כל אחד לעצמו. וכן פסק בשו"ע (או"ח קצגא).
10. או"ח, קצגא. ופוסקים רבים השמיטו היתר זה, רי"ף ורמב"ם (הל' ברכות פרק ה) סמג, פסקי רי"ד, ארחות חיים, ועוד. וראה ט"ז (או"ח ה, ס"ק ג) שכתב שחלוק דין זימון בשלושה מדין זימון בעשרה; שאין חובה לזמן בעשרה, אא"כ יושבים יחד בשעת גמר הסעודה. אבל רשאים לגמור הסעודה קודם חבריהם. משא"כ בזימון בג', אפילו אם רצה אחד לגמור סעודתו ולצאת, אינו רשאי אלא ימתין על הזימון. עיי"ש. מקורות - רא"ש (סי' כז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שלושה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו: כך היא גירסת הרא"ש. וביאר שאפילו שעדיין לא אכלו שיעור כזית¹¹. **ורבינו יונה** החמיר יותר, שאם ישבו מתחילה בהזמנה אחת, וגמרו בדעתם לאכול יחד, אפילו לא בירכו המוציא, אינם רשאים ליחלק. וכן פסק השו"ע¹².

שלושה שישבו לאכול כאחת, אע"פ שכל אחד אוכל מכרו: כן כתב הרי"ף¹³. ולא כתב "ועדיין לא אכלו". והשו"ע¹⁴ פסק להחמיר גם כדעה זו.

שלושה שבאו משלוש חבורות אינן רשאים ליחלק: רש"י פירש שבאו כל אחד מחבורה של שלושה, ואפילו לא אכלו אלו השלושה משנצטרפו, אינן רשאים ליחלק (מהחבורה החדשה), שכבר נקבעו במקומם הקודם¹⁵. **ורב האי גאון** פירש להיפך, אינן רשאים ליחלק מחבורתן הראשונה, כי היכי דלא ליפקע תורת זימון מחבורתם (אבל מחבורה של ארבעה, רשאים ליחלק)¹⁶. והשו"ע¹⁷ פסק כפירוש רש"י. **והרמ"א** פסק גם כפירוש **רב האי גאון**.

אבל אזמון עליהו בדוכתייהו, פרח זימון מינייהו: פירש רש"י כגון שנצטרפו עמהם (עם החבורה הקודמת לזימון)¹⁸, פרח מינייהו חובת זימון. והסכימו **רבינו יונה** ו**הרא"ש**

11. וחומרא הוא שהחמירו חכמים בדבר. רא"ש (ס' כט). וכן משמע מהירושלמי, עיין ברא"ש.

12. או"ח קצג, ד. וראה ביה"ל (ד"ה אפילו כל). מקורות - רא"ש (ס' כט). רבינו יונה (לז א ברי"ף, ד"ה הכי קתני).

13. בגירסה שלפנינו (וכן בכת"י, ראה דק"ס) יש שתי לישנות, ואי נמי. בדברי הרשב"א מבואר שר"ח ורי"ף גרסו כן בגמרא (וכן נקט הגר"א בבאורו, קצג, ד ס"ק יז). והרי"ף גרס רק לשון אמצעי. ובדברי רבינו יונה נראה שהבין שהרי"ף אינו גורס כן בגמרא, אלא פירושי מפרש לה (ובגירסתו היה רק 'שלושה שישבו לאכול אינן רשאים ליחלק'). וראה רא"ש (שגורס רק את הלישנא קמא, ואי נמי). והפנה בבאור הגר"א לדבריהם.

14. או"ח קצג, ד. וראה ביה"ל (אפילו כל).

15. ומזמנים עכשיו בחבורתם החדשה, משום החיוב שחל עליהם מקודם.

16. ונראה לפי פירוש זה שהוא גורס: אמר רבא ואי אזמין, פרח זימון מינייהו. והא קא משמע לן רבא דאע"ג דאמר רבא תוספאה לעיל (נ' א'), הני תלתא דכרוך ריפתא בהדי הדדי וקם חד מיניהו וברוך לדעתיה, אינהו נפקי בזימון ידיה, התם הוא דוקא כשלא יצא זה השלישי ידי זימון, אבל הכא דנפק ידי זימון (עם החבורה החדשה), פרח זימון מינייהו. רשב"א.

17. או"ח קצג, ה. וראה ביה"ל (ד"ה כל אחד לשניים) מה שנשאר בצ"ע לדינא. מקורות - רב האי גאון (הו"ד בחי' הרשב"א). רשב"א (נ' א', ד"ה אי נמי).

18. כגון שבחבורה הקודמת היו רק שלושה (ואם יפרשו מהם, יתבטל הזימון), ונצטרפו אלו (הפורשים) עמהם לזימון (עם חבורתם הקודמת), כדאמרן לעיל קורין לו ומזמנים עליו, וברכו החבורות, וא"ל לא היו שם אלא עד כדי נברך וברוך (כלומר שרק ענו לזימון), ועכשיו הם באים לברך, לא מזמני, דפרח מינייהו חובת זימון ותו לא הדר עלייהו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסנמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לפירושו¹⁹. ורבינו יהודה פירש שאפילו לא נצטרפו (עם חבורתם הקודמת), כשזימנו חבורתם הקודמת, פרח מינייהו חובת זימון²⁰. ולדינא הסכים עמו רבינו יונה²¹. וכן פסק השו"ע²².

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קצג)

א. שנים שאכלו, אף על פי שבברכת המוציא פוטר אחד את חברו, מצוה לחלק שיברך כל אחד ברכת המזון לעצמו; במה דברים אמורים כשהיו שניהם יודעין לברך ברכת המזון, אבל אם אחד יודע והשני אינו יודע מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקדש אלא שאינו יודע לברך; וצריך לכוון מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: וצריך המברך שיכוון להוציא (מרדכי ר"פ ג' שאכלו ובית יוסף בשם סמ"ג). אבל אם אינו מבין, אינו יוצא בשמיעה; אבל ג' שאכלו אינם רשאים לחלק; ושנים שאכלו, מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמם לזמון; וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק, שכלם נתחייבו בזמון; ששה נחלקים, כיון שישאר זמון לכל חבורה עד עשרה, ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים. כיון שנתחייבו בהזכרת השם,

19. וכתב הרא"ש דרבותא קא משמע לן שאע"פ שאכלו אלו השלושה ביחד אח"כ, וגמרו סעודתן שהתחילו עם חבורתן בלא נט"י ובלא המוציא, אפילו הכי אינם יכולים לזמן, דפרח זימון מינייהו אפילו על מה שאכלו אחר מכן, כיון דזימנו כבר על תחלת סעודה, וכל אחד חוזר למקום שפסק. ולזה הסכים גם רבינו יונה שכתב שאפילו אכלו אח"כ כל אחד ואחד, ופגעו שלושתם זה עם זה אחר שאכלו אינם מזמנים, הואיל ולא נועדו יחד לאכול.

20. כגון דאלו החבורות היו בכל אחת ארבעה, ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת, וזימנו השלושה הנשארים, ואע"פ שעדיין לא זימנו אלו שפרשו, פרח זימון מינייהו. ולפירושו, האי דקאמר אזמין עלייהו בדוכתייהו, לא שהיו עמם, אלא הכי קאמר זימנו עמם כאלו היו שם כי נשאר להם כדי זימון, פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו, הוי כמו מיטה שנחלקה שפרחה ממנה טומאה ישנה ולא תחזור עוד אפי' החזירה הכא נמי לא יצטרפו עוד לזימון. והקשה הרא"ש דלשון אזמון עלייהו אינו מורה כלל על הפירוש הזה.

21. והוסיף רבינו יונה שלפירוש ה"ר יהודה, גם כשהיו שלושה בכל חבורה וחבורה והלך האחד קודם הזימון, ובא אחר ואכל כזית, ונצטרף עם אלו השניים הראשונים וזימנו שלושתם, אע"פ שעדיין לא זימנו אלו שהלכו לזרעם, כיון שזימנו חבורתם הקודמת, פרח זימון מינייהו. ולמרות שדחה פירוש ה"ר יהודה, מכל מקום כתב שלעניין מעשה נראים דברי רבינו יהודה. אלא שלעניין הפירוש קשה להוציא הלשון ממשמעותו.

22. או"ח קצג,ו. מקורות - רש"י (נ' ב', ד"ה אבל אזמון). רבינו יונה (לז א ברי"ף, ד"ה אמר רבא). רא"ש (סי' כט).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הגה: דאז יכולים לחלק, אם ירצו; ונראה לי שהוא הדין בששה אינן מחיבים לחלק, רק אם ירצו נחלקים.

ומצוה לחזר אחר עשרה.

ומיהו אם היו רבים מסבים יחד ואינם יכולים לשמע ברפת הזמן מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה עשרה, מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם, יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית, וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברפת זמן, שהרי אינם יכולים לשמע מפי המברך.

ב. אפלו לא הקבעו מתחלה כלם לאכל יחד, אלא שהשנים קבעו ואחר כך בא השלישי וקבע עמהם; או שאחד קבע תחלה ואחר כך קבעו השנים עמו, אינם רשאים לחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה, ומכל מקום אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים לחלק, אלא אם כן הוא שמש.

הגה: ומכל מקום אפלו כל מקום שרשאין לחלק עדיף טפי לזמן, משום דברב עם הדרת מלך (משלי יד, כח) (בית יוסף).

ד. שלשה שישבו לאכל וברכו ברפת המוציא, אפלו כל אחד אוכל מכפרו ואפלו לא אכל עדין כזית פת, אינם רשאים לחלק.

ה. שלשה שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם, ונתחברו אלו השלשה, אם זמנו עליהם במקומם כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הן, שוב אינם יכולים לזמן אפלו אכלו אחר כך יחד וגמרו סעודתו; ואם לא זמנו עליהם במקומם, חייבים לזמן ואינם רשאים לחלק ואפלו לא אכלו אלו השלשה ביחד משנתחברו.

ו. שלש חבורות שהיו בכל אחת ארבעה, ופרש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת וזמנו השלשה הנשארים, פרח זמן מיניהם כיון שחבריהם זמנו; והוא הדין אם לא היו בכל חבורה אלא שלשה, והלך אחד מכל חבורה קדם זמן ונתחברו אלו השלשה ובא אחד לכל חבורה ונצטרף עם שנים הראשונים וזמנו יחד, פרח זמן מאלו השלשה כיון שכבר זמנו חבורתם אף על פי שלא זמנו עמהם.

הגה: שלש חבורות שאכלו, ובכל חבורה שלשה בני אדם, אסור לכל א' לפרד מכל חבורה ולזמן ביחד, דהרי הב' הנשארים בכל חבורה אינן יכולים לזמן אחר כך; אבל אם היה בכל

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חבורה ד', מתר לפרד אחד מכל חבורה ולזמן ביחד, והנשארים יזמנו כל חבורה במקומם (בית יוסף בשם הרשב"א).

צירוף שתי חבורות לזימון אחד

(נ' א') (המשך משנה:) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן (של כל חבורה) רואין אלו את אלו, הרי אלו מצטרפין לזימון. ואם לאו, אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן.

(נ' ב') **תנא:** אם יש שמש ביניהם (שמשמש שתייה), שמש מצרפן (אע"פ שאינם רואים זא"ז).

שיטות הראשונים

שתי חבורות, אם יש שמש, מצרפן: כתב הרא"ש שאפילו בשני בתים שאין אלו רואים את אלו כלל, השמש מצרפם. וכן פירש רבינו חננאל, וכן משמע בירושלמי. וכן כתבו תוספות, רבנו יונה ורשב"א. ומדברי כולם משמע שבין ברואים אלו את אלו, בין ע"י שמש, מצטרפים אע"פ שהם בשני בתים. וכן פסק השו"ע. וכתב רבינו יונה, שאם רה"ר מפסקת ביניהם, נראה שאינם מצטרפים בשום עניין. והביאו בשו"ע²³ בשם יש מי שאומר.

צירוף שתי חבורות בבית אחד לזימון: איתא בירושלמי, אמר רבי יונה: והוא שנכנסו שעה ראשונה על מנת כן. וכתב הרשב"א דנראה דהירושלמי אפילו לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר. דדוקא כשנכנסו משעה ראשונה לכך, דהוה ליה כהסיבו יחד. ושכן כתב הראב"ד. ודעת האור זרוע, דבבית אחד אין צריך שייכנסו תחילה לשם כך. והשו"ע²⁴ סתם.

23. או"ח קצהא. וכתב משנ"ב (ס"ק ז) בשם הט"ז, לאו דוקא רשות הרבים ממש שהוא רחב ט"ז אמות, דהוא הדין כשיש שביל היחיד מפסיק ביניהם. ואפשר דדוקא כשהוא קבוע גם בימות הגשמים. מקורות - ירושלמי (פ"ז ה"ה). רבנו יונה (לז ב ברי"ף). רא"ש (סי' ל). רבינו חננאל (הו"ד ברא"ש).

24. או"ח קצהא. ומסתימת השו"ע, משמע דאפילו בית אחד ורואין זה את זה, גם כן לא מצטרפים שתי החבורות יחד, אא"כ נכנסו מתחילה על דעת זה. ודעת הגר"א (בביאורו ס"ק א, ובשנות אליהו) שבבית אחד, אם רואים אלו את

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חובת שמיעת דברי המזמן: כתבו **תוספות** דכל היכא שמצטרפין שתי חבורות, צריך שישמעו ברכת המזון מפי המברך²⁵. וגם **הרמב"ם** כתב גבי צירוף שתי חבורות, "והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בבאור". וכן פסק **השו"ע**²⁶.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קצה)

- א. שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים, אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזמון, ואם לאו אינם מצטרפות; ואם יש שמש אחד לשתיהן, הוא מצטרפן וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד; ויש מי שאומר שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים, אינם מצטרפין בשום ענין.
- ב. אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית, אם המברך יושב על מפתן הבית, הוא מצטרפן.
- ג. כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך שישמעו שתיהן דברי המברך ברכת זמון בבאור.
- הגה:** ושאר ברכת המזון יברך כל אחד לעצמו, אבל אם ירצו שהמזמן יוציא כלם צריכים שישמעו כל ברכת המזון, דבלא זה לא יצאו כלל (דברי עצמו).

אלו, או שמש אחד משמש לשתיהן, מצטרפים לזמון, אע"פ שלא נכנסו על דעת להצטרף יחד. ובשני בתים בעינן תרתי למעליותא: שרואין אלו את אלו (או שמש מצטרפן). וגם שייכנסו על דעת להצטרף יחד. וכ"כ בפסקי הגר"א. וכן פסק במשנ"ב (ס"ק ו). מקורות - רשב"א (נ' ב', ד"ה הא; שו"ת ח"א סי' צו). אור זרוע (הל' סעודה, סי' רד).

25. ונראה שטעמם מדגרסינן בסוף פרק שלשה שאכלו (נ' א') אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא מברכינן תלתא תלתא וכו' וניפקו בברכתא דריש גלותא? אידי דאוושי כולי עלמא לא שמעי. ומשום דבשתי חבורות אוושי טובא כתבוה לגבי שתי חבורות, אבל אין הכי נמי דבחבורה אחת נמי צריך שישמעו מפי המברך. ב"י.

26. או"ח קצה, ג. וכתב הרמ"א, "ושאר ברכת המזון, יברך כל אחד לעצמו. אבל אם ירצו שהמזמן יוציא כולם, צריכים שישמעו כל ברכת המזון, דבלא זה לא יצאו כלל." וכתב **ביאור הגר"א** (ס"ק ה): **אבל עיקר ברכת זמון, שיהא כולם שומעין כל בהמ"ז**, כמש"כ בכמה מקומות (וראה להלן, נ"א א', בסוגיית דברים שנאמרו בכוס של ברכה, בשיטות הראשונים, שכתבו שנכון שכל אחד מהמסובים יאמר בלחש עם המברך ברכת המזון, וכ"פ השו"ע, עיי"ש). מקורות - תוספות (נ' ב', ד"ה שמש מצטרפן). רמב"ם (הל' ברכות ה, יב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כוס של ברכה

יין שמברכים עליו ואיסור ביזוי אוכלים

(נ' א') **משנה:** (1) אין מברכין על היין (בורא פרי הגפן) עד שיתן לתוכו מים, דברי רבי אליעזר. (2) וחכמים אומרים: מברכין (אף שאינו מזוג).

(נ' ב') **תנו רבנן:** יין עד שלא נתן לתוכו מים, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן, אלא בורא פרי העץ²⁷, ונוטלין ממנו לידיים (ששם מים עליו, שנקרא מי פירות). משנתן לתוכו מים, מברכין עליו בורא פרי הגפן, ואין נוטלין ממנו לידיים, דברי רבי אליעזר²⁸. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן, ואין נוטלין הימנו לידיים.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה (ברכת המזון), שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. מאי טעמא? בעינן מצוה מן המובחר.

(ומברר) כמאן אזלא הא דאמר שמואל: עושה אדם כל צרכיו בפת. כמאן? כרבי אליעזר (שאמר נוטלים הימנו לידיים, ולא חשש להפסד אוכלים).

תנו רבנן: ארבעה דברים נאמרו בפת: אין מניחין בשר חי על הפת (שנמאסת), ואין מעבירין כוס מלא על הפת (שלא ישפך עליה, ותהיה בזויה), ואין זורקין את הפת (דרך בזיון), ואין סומכין את הקערה (שלא תיפול) בפת.

תניא: כשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין את האוכלין.

(ומקשה) **והתניא:** אף על פי שאין זורקין את הפת, אבל זורקין את האוכלין!

27. לפי שהיה יינם חזק מאוד, ואין ראוי לשתיה בלא מים. לכן עדיין לא השתנה למעליותא, ולא זז מברכתו הראשונה, והרי הוא כענבים וברכתו בורא פרי העץ. רש"י.

28. בדברי רבי אליעזר בברייתא, יש שלוש גירסאות בראשונים, ראה רש"י, רא"ש, ורשב"א.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ומתרץ) לא קשיא הא במידי דממאיס (בזריקתו, אסור), הא במידי דלא ממאיס.

תנו רבנן: ממשיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה (משום סימן טוב. ואין כאן משום בזיון והפסד, לפי שמקבלים אותו בראש פי הצינור בכלי). וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה, אבל לא בימות הגשמים (שנמאסים בבוץ). אבל לא גלוסקאות (לחמניות), לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (שאף בימות החמה נמאסות בזריקתן).

שיטות הראשונים

השתמשות בפת: רבינו חננאל פסק דלא כשמואל דאמר עושה אדם כל צרכו בפת²⁹. ודעת רוב ראשונים דהלכתא כשמואל³⁰. ומודה שמואל דבמידי דמאיס אסור³¹. וכן פסק השו"ע³².

אכילת דייסה בפת: כתבו תוספות, רשב"א, רא"ש, וריטב"א, דיש נוהגין לאכול דייסא וחביצא בפת במקום כף, אע"ג דמימאיס, הואיל ואוכלין את הפת לבסוף. ומיהו במסכת סופרים אסור³³. וכתב הרא"ש שראה גדולים שהיו אוכלין בכל פעם מעט מן

29. משום דברייטא דאין סומכין את הקערה בפת פליגא אדשמואל. וכן משום שהגמרא העמידה דבריו בשיטת רבי אליעזר.

30. וכדאמרין בביצה (כ"א ב') גבי סופלי לחיותא, דמטלטלין להו אגב ריפתא כשמואל, אלמא הילכתא היא.

31. וכדאמרין בשבת, פרק במה טומנין (נ' ב'), בעו מיניה מרב ששת מהו לפצוע זיתים וכו'. אמר להם וכי בחול מי התירו, דקסבר משום הפסד אוכלין. לימא פליגי אדשמואל דאמר עושה אדם כל צרכו בפת, אמרי פת לא מאיס הני מאיס.

32. או"ח קעא,א. וכתב המשנ"ב (ס"ק ד), ואם עושה לרפואה שרי אפילו מימאס ביה (ר' שו"ע או"ח שכח,כ). ואפילו בלא רפואה אם הוא דבר שהוא צורך האדם, ודרך העולם לעשות בהאוכל צורך זה, גם כן שרי. ומטעם זה מזלפין הקרקע ביין וסכין הגוף ביין ושמן, כמבואר בגמרא בכמה דוכתי. מקורות - רבינו חננאל (הו"ד בראשונים). רא"ש (סי' לב). רשב"א וריטב"א (ד"ה ולענין פסק). תוספות (ד"ה כמאן). מרדכי (סי' קפא).

33. דאמרין התם: אין נוהגין בזיון באוכלין, ואין זורקין אוכלין ממקום למקום. לא ישב אדם על גבי קופה מלאה תאנים תמרים או גרוגרות, אבל יושב על גבי קופה מלאה קטנית ועגול של דבלה. אין סומכין באוכלין ואין מכסים בהן, ואין אוכלין אוכלין באוכלין, אלא א"כ ראויין לאכילה. וכתב הרא"ש, ואפשר דההיא דמסכת סופרים פליגא דשמואל, דקתני ואין סומכין אוכלין באוכלין, ולשמואל שרי דהא לא ממאיס, ואנן קי"ל כשמואל ולא ממאיס הפת שאכל בה דייסא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הפת עם הדייסא. והשו"ע³⁴ פסק שמותר. ושהמדקדקים נוהגים כמובא ברא"ש.

זריקת פת: כתב הרא"ה אין זורקין את הפת, פירוש בדוכתא דמאס. וכן דעת רב האי גאון. ודעת תוספות, ר"י שירליאון, אור זרוע, ריטב"א, וריא"ז, דדוקא שאר אוכלין; אבל פת אע"ג דלא מאס, אין זורקין, משום בזיון. וכן פסק השו"ע³⁵.

נטילת ידיים ביין ובמי פירות: הלכה כחכמים, שבין חי בין מזוג, אין נוטלין ממנו לידיים. דעת ראב"ד דסוגיין בנטילה לנקיות³⁶, דאין נט"י לאכילה בשום משקה אלא במים³⁷. דעת רשב"א דמעיקר הדין כשר יין לנטילת ידיים, אף לאחר שנתן לתוכו מים, אלא שאסור לזלזל בו לאחר שעמד בעילוויו³⁸. ובדיעבד, אם נטל ידיו בו, עלתה לו נטילה. ומדברי רש"י מבואר דכל מי פירות כשרין לנטילת ידיים³⁹. ויין פסול מדינא אף בדיעבד⁴⁰. והשו"ע⁴¹ הביא כל הדעות בשם יש מי שאומר. ובמקום אחד סתם כראב"ד.

34. או"ח קע"א, ג. מקורות - תוס' (ד"ה כמאן). רא"ש (סי' לב). רשב"א וריטב"א (ד"ה ולענין פסק). מאירי (ד"ה הואיל).

35. או"ח קע"א, א. מקורות - רא"ה (ד"ה ואין זורקין). רב האי גאון (הו"ד ברשב"א). רשב"א (נ' ב', ד"ה ולענין פסק). תוספות (ד"ה אין). ר"י שירליאון (ד"ה ואין). אור זרוע (ח"א, הל' סעודה סי' רה). ריא"ז (הלכה ג, סעי' ד).

36. וכגון לתפילה או לקריאת שמע. וחכמים אוסרים, ביין בחי בין במזוג, משום הפסד אוכלין.

37. לפי שעשו נט"י לחולין כטהרת מקוה לתרומה, ואין עושין מקוה אלא מן המים, דכתיב וידיו לא שטף במים, מכאן סמכו (חולין ק"ו א') לנטילת ידיים. והרשב"א הקשה על פירוש, דאם כן לימא ואין 'רוחצין' בו את הידיים, שאין 'נטילה' אלא על שם נטלא, שצריך ליטול בכלי. וכתב הרשב"א שהראב"ד חזר בו.

38. וחכמים סוברים שגם בחי אין נוטלין לכתחילה, שדינו כיון וברכתו הגפן.

39. והקשו תוספות ורא"ש דבפרק כל הבשר (ק"ז א') אמרינן דקפדינן אמנא וחזותא, ותנן במסכת ידיים (פ"א מ"ג) מים שנפל לתוכו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהם פסולין, אלמא אפילו מראה מים בעינן, ומי פירות אפילו מראה מים אין בהם! וכתב הרא"ש, ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהם גרוע ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם.

40. ולפי חכמים, אף יין חי נחשב יין.

41. או"ח קס"ב; או"ח קע"א, א (על פי ביהגר"א, קע"א, ס"ק ה). וכתב המשנ"ב (קס, ס"ק סד) דעה שלישית (דעת רש"י) מחלקת בין יין למי פירות, דביין פסול מדינא אף בדיעבד, כדעה ראשונה (ראב"ד), אבל במי פירות נוטלין בשעת הדחק, דסבירא ליה דכל מי פירות קרוי מים חוץ מין. ולדינא יש להורות כדעה זו, להחמיר ביין, ולהקל במי פירות בשעת הדחק. וביאר בשעה"צ (ס"ק סט) דהיא מכרעת בין שתי השיטות הקודמות. ואף דהאליה רבה פסק להחמיר אף במי פירות, דכן הוא דעת רוב הראשונים, מכל מקום יש לסמוך להקל במילתא דרבנן בשעת הדחק, וכן פסק הגר"ז ודרך החיים וחיי אדם. ומכל מקום לענין ברכה נראה דלא יברך על נטילה זו, ולכשיזדמן לו מים אחר כך נכון ליטול שנית, וכמו בכל ספק נטילה. מקורות - ראב"ד (הו"ד בראשונים; וראה תמים דעים, סי' סו). תוספות (ד"ה בורא). רא"ש (סי' לא). רשב"א (תורת הבית ו, ב, עמ' תשח, הוצ' מוה"ק). רמב"ם (הל' ברכות ז, טז). ריא"ז (פ"ז, הל' ג, סעי' ג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות נטילת ידיים, סימן קס)

יב. ... יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים, אלא במים בלבד; ויש אומרים שהיין כשר לנטילת ידים, בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכתחלה, כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעלוי (פי' לשבח) עד שקובע ברכה לעצמו. ויש אומרים דוקא יין לבן, אבל אדם לא (מרדכי פרק אלו דברים) ויש מי שאומר שכל מי פרות ראוי לנטילת ידים בשעת הדחק (וכל שכן דמתר לטל ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבטלין, דעקרו מים) (הגהות אשרי).

(או"ח, הלכות דברים הנוהגים בסעודה, סימן קעא)

א. עושה אדם צרכיו בפת והני מלי דלא ממאס ביה, אבל מדי דממאס ביה, לא; הילכך אין מניחין עליו בשר חי, ואין מעבירין עליו כוס מלא, ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה דבר שאם יפל על הפת ימאס, ואין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג אפלו נטילה שאינה צרך אכילה, ואין זורקין הפת משום בזיון אכלים; וכשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין אכלין הנמאסים על ידי זריקה; אבל מדי דלא ממאס, כגון אגוזים ורמונים וחיבושים, שרי.

ב. לא ישב אדם על קפה מלאה תאנים וגרוגרות, אבל יושב הוא על עגול של דבילה או על קפה מלאה קטניות.

ג. מתר לאכל דיסא (פי' החטה הנקלפת מבטלת) בפת במקום כף, והוא שיאכל הפת אחר כף; והמדקדקים אוכלים בכל פעם שמכניסים לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדיסא. הגה: והנשאר מן הפת אחר כף, אוכלים אותו (בית יוסף).

ד. ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה, והוא שיקבלנו בכלי בפי הצנור; וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה, שאינם נמאסים; אבל לא בימות הגשמים, מפני שנמאסים; אבל לא גלוסקאות לעולם.

ה. הזורקים חטים לפני חתנים, צריך לזהר שלא יזרקו אלא במקום נקי וגם יכבדו אותם משם, כדי שלא ידרסו עליהם.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שכח והכניס אוכלים ומשקים לפיו בלא ברכה

(נ' ב') אמר רב יהודה: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, מסלקן לצד אחד (של פיו) ומברך.

תניא חדא: בולען (בלא ברכה), **ותניא** אידך: פולטן (ומברך וחוזר ואוכל), **ותניא** אידך: מסלקן.

(ומבאר) לא קשיא, הא דתניא בולען, במשקין (שאי אפשר לסלקם לצד אחר של פיו ולברך. וגם לא לפולטם, שמפסידם).

והא דתניא פולטן, במידי דלא ממאים (אם יפלטנו, ויכול לחזור ולאכול. ולא יסלקם לצד אחד, שנאמר⁴²: "יִמְלֵא פִי תְהִלָּתְךָ").

והא דתניא מסלקן, במידי דממאים (אם יפלטנו).

(נ"א א') בעו מיניה מרב חסדא: מי שאכל ושתה ולא בירך (לפני אכילה ושתייה), מהו שיחזור ויברך (באמצע אכילה ושתייה⁴³)?

אמר להו: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף (פשוט שיברך)!!

אמר רבינא: הלכך (כיון שאם נזכר באמצע יכול לברך), אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך, **דתניא**: טבל⁴⁴ ועלה, אומר בעלייתו "ברוך אקב"ו על הטבילה" (אלמא, אע"ג דטבל הוי ברכה).

ודחי, ולא היא! התם מעיקרא גברא לא חזי. הכא, מעיקרא גברא חזי (וראוי לו לברך לפני אכילתו), והואיל ואידחי (כשגמר סעודתו), אידחי.

42. תהילים עא,ח.

43. ברש"י כתוב: **לאחר** אכילה ושתייה. והגר"א הגיה: **באמצע** אכילה ושתייה. וכ"כ המהרש"א.

44. ר"ח בשם גאון (בתוספות פסחים ז' ב', ד"ה על הטבילה) ותוספות כאן ביארו בגר. ורש"י פירש בטבילת בעל קרי.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

הא דתניא בולען, במשקין: דעת הגאונים, רש"י, רבנו חננאל, ראב"ד (בעל ההשגות), ורשב"א שאין מברך עליהם כלל ברכה ראשונה, משום דאיזדחו להן מתורת משקים⁴⁵. דעת הרא"ש שבולע ומברך עליהם ברכה ראשונה⁴⁶. והשו"ע⁴⁸ פסק כר"ח, והרמ"א פסק כרא"ש.

אכל ושתה בלא ברכה ראשונה וגמר סעודתו: ראב"ד וראב"ה פסקו כרבינא, שיחזור ויברך⁴⁹. ושאר הפוסקים פסקו כדחיית הגמרא, דהואיל ואידחי, אידחי. וכן פסק השו"ע⁵⁰.

45. שאינם ראויים לשתיית כל אדם לאחר שהיו בפיו. הלכך אין להקפיד על ברכתו אפילו אם יכול לברך כשהם בפיו ע"י הדחק.

46. דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד, שיברך עליהן. ובמידי דלא ממאס - הצריכו רבנן לפלוט ולברך; ובמידי דממאס - התירו לו לסלקן לצד אחד ולברך; ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד - התירו לו לבלוע ולברך. ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך, דשאני הכא דנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו, ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה, אלא שלא היה יכול לברך. וכתב הרא"ש שכן דעת ראב"ד.

47. והרמב"ם (הל' ברכות ח"ב) כתב "שכח והקניס אכלין לתוך פיו בלא ברכה: אם היו משקין - בולען ומברך בסוף" וכתב ב"י שיש להסתפק אם כוונתו שמברך רק ברכה אחרונה, וכדברי רבנו חננאל, או שמברך בסוף ברכה ראשונה, וכשיטת הרא"ש. עיי"ש. ובדרכי משה פירש דבריו כרא"ש. אמנם בביאור הגר"א (ס"ק ב) כתב שמדברי הרמב"ם משמע כדעת רבינו חננאל.

48. או"ח קעב"א. כיון שדברי רבינו חננאל מפורשים, ודברי הרמב"ם (הו"ד בהערה לעיל) אפשר להתפרש כן, מסתמא אמרינן דבשיטתיה אמרה, ונקטינן כוותיהו דרבנים מובהקים נינהו, ומקילים בברכות דרבנן. ב"י. מקורות - גאונים ורבינו חננאל וראב"ד (הו"ד ברא"ש ורשב"א). רא"ש (סי' לג). רשב"א (נ' ב', ד"ה והתניא בולען).

49. ואף על גב דדחינן הא דרבינא אומר אני דלא סמכין אהך דחייה. והא גבי תפלה נמי איחזי מעיקרא ואידחי ואפילו הכי פשיטא לן דחוזר ומתפלל כששכח! וכל שכן גבי אכילה שנהנה חייב לברך. ולא דמי לשאר נראה ונדחה, דקיי"ל (פסחים ע"ג ב') אינו חוזר ונראה, דהתם נדחה במעשה גמור.

50. או"ח קסז"ח. וכתב המשנ"ב (ס"ק מח) ומיהו אם אפשר לו לאכול עוד מעט, טוב שיברך המוציא ויאכל. וביאר בשער הציון (אות מו) שהוא כדי לצאת גם דעת הראב"ד. מקורות - רא"ש (סי' לג). רמב"ם (הל' ברכות דב). ראב"ד (הו"ד ברשב"א). רשב"א (נ' ב', ד"ה והתניא). ראב"ה (תשובות וביאורי סוגיות, סי' תתקעב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות דברים הנוהגים בסעודה, סימן קעב)

א. שֶׁכַּח וְהִכְנִיס מִשְׁקִין לְתוֹךְ פִּי בְּלֹא בִּרְכָּה, בּוֹלְעֵן וְאִינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם בִּרְכָּה רִאשׁוֹנָה.
הגה: וְיֵשׁ אומרים דְּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, וְכֵן נִרְאֶה עֶקֶר (הַרְשֵׁב"א בְּשֵׁם הַרְאֵב"ד וְהַר"א שֶׁ פָּרַק ג' שְׂאֵכְלוּ וְכֵן דִּבְרֵי הַרְמַב"ם פ"ח מֵהַל' בִּרְכוֹת).

ב. שֶׁכַּח וְהִכְנִיס אֲכָלִין לְתוֹךְ פִּי בְּלֹא בִּרְכָּה, אִם הוּא דִּבֵּר שְׂאִינוֹ נִמְאָס אִם יִפְלֹטְנוּ, יִפְלֹטְנוּ וַיִּבְרַךְ עָלָיו; וְאִם הוּא דִּבֵּר שֶׁנִּמְאָס, מְסַלְקוֹ לְצַד אַחֵר וּמְבָרֵךְ.

(יו"ד, הלכות גרים, סימן רסח)

ב. ...וַיִּבְרַךְ עַל הַטְּבִילָה אַחֵר שֶׁיַּעֲלֶה מִן הַמַּיִם, וְכֵיוֹן שֶׁטָּבַל הָרִי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל, שְׂאִם חָזַר לְסוּרוֹ הָרִי הוּא כְּיִשְׂרָאֵל מוֹמָר שְׂאִם קִדַּשׁ קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין.

(או"ח, הלכות בציעת הפת, סימן קסז)

ח. שֶׁכַּח וְאָכַל וְלֹא בִּרְךָ הַמוֹצֵא, אִם נִזְכַּר בְּתוֹךְ הַסַּעֲדָה מְבָרֵךְ, וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁגִּמַּר סְעוּדָתוֹ, אִינוֹ מְבָרֵךְ.